

РОЗУМІННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ДЕРЖАВИ ЗА СТАТТЕЮ 11 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД: ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ

Т. ФУЛЕЙ

*кандидат юридичних наук,
начальник відділу наукових досліджень
проблем судочинства та його удосконалення
(Національна школа суддів України)*

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), яка набрала чинності для України 11 вересня 1997 р., відповідно до ст. 8 Конституції України є частиною національного законодавства. Стаття 11 Конвенції гарантує свободу мирних зібрань. Подібні положення містить ст. 39 Конституції України, яка проголошує право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку — з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Варто також наголосити, що Законом про ратифікацію Конвенції від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР [1] Україна повністю визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ або Суд) в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, а відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Зазначимо, що кілька років тому застосування судами України ст. 11 Конвенції та посилання на неї у судових рішеннях були рідкістю, тоді як рішення судів, постановлені у 2008–2011 рр., містять не лише відповідні посилання, а й наводять (цитують) текст ст. 11 Конвенції [2], поряд із посиланням (цитованням) ст. 39 Конституції України та відомого Рішення Конституційного Суду України [3].

© Т. Фулей, 2012

Водночас аналіз судової практики з цієї категорії справ дозволяє дійти висновку про нерозуміння судами України положень ст. 11 Конвенції та відповідної практики ЄСПЛ, більше того – тлумачення її у спосіб, що вихолощує саме право, гарантоване цією статтею.

У фаховій літературі наголошується на подібності статей 8, 9, 10 та 11 Конвенції: вони мають багато спільних рис, аналізуючи та тлумачачи їх, ЄСПЛ застосовує схожі підходи [4, с. 283–434]. Ключовим до розуміння сумарного ефекту цих прав та їх захисту в рішеннях Суду є той факт, що вони відображають як право особи на свободу дій від втручання з боку держави у відповідних сферах, так і позитивне зобов'язання уряду забезпечувати ефективну реалізацію цих прав, у тому числі захисту їх від інших приватних осіб, котрі можуть намагатися втручатися у здійснення цих прав [5, с. 428].

Серед вітчизняних дослідників питання реалізації права на мирні зібрання досліджувалися у працях І. Валюшка, О. Васьковської, М. Денисової, Є. Захарова, Ю. Кривицької, Р. Куйбіди, В. Речицького, Т. Сікорського, В. Чемериса, В. Яворського та інших [6–15], однак ця проблема все ще залишається недостатньо дослідженою.

Метою цієї статті є висвітлення, на підставі аналізу практики адміністративних судів, окремих проблемних моментів застосування судами України обмежень свободи мирних зібрань, у порівнянні з підходами ЄСПЛ до тлумачення ст. 11 Конвенції, зокрема, розуміння негативного та позитивного обов'язку держави за ст. 11 Конвенції.

Подібність статей 8–11 Конвенції, а також ст. 2 Протоколу № 4 зумовлена їхньою структурою: у п. 1 гарантуються конкретні права і свободи, тоді як у п. 2 викладено загальні положення, які дають можливість Високій Договірній Стороні обмежити здійснення цих прав і свобод, що свідчить про те, що ці права не є абсолютними. Така структура допомагає встановити рівновагу між правами особи та більш широким інтересом демократичного суспільства в цілому у разі ймовірного виникнення конфлікту. Зокрема, обмеження прав, гарантованих ст. 11 Конвенції, може бути виправдане лише за наявності трьох умов: 1) вони встановлені законом; 2) переслідують законну мету, зокрема застосовуються в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб; 3) є необхідними в демократичному суспільстві.

Оскільки права, які гарантує ст. 11, пов'язані з політичними і соціальними цінностями демократичного суспільства, тому вони значною мірою доповнюють і розвивають права на свободу думки, совісті та релігії (гарантовані ст. 9 Конвенції), а також на свободу вираження поглядів (гарантовані ст. 10 Конвенції). Більше того, у рішеннях Суду постійно наголошується, що право на свободу вираження поглядів пов'язане також із груповими заходами, зокрема маніфестаціями. Хоча при розгляді справ щодо свободи зібрань у світлі ст. 11 остання виступає як *lex specialis*, відіграє автономну роль та має конкретну сферу застосування, Суд часто звертається до положень ст. 10 Конвенції, як це було, наприклад, у справі «Езелен проти Франції» [16, п. 37]. У справі «Фогт проти Німеччини» ЄСПЛ відзначив, що «захист особистих думок, передбачений статтею 10, є однією з цілей свободи зібрань та об'єднання, яку гарантує

стаття 11» [17, п. 64], повторивши згодом це положення у низці справ, зокрема загальновідомій «Реквенї проти Угорщини» [18, п. 58].

У цьому зв'язку варто нагадати також позицію ЄСПЛ ще в одній відомій справі «Гендісайд проти Сполученого Королівства», що «за умови додержання п. 2 свобода вираження стосується не лише тієї «інформації» чи тих «ідей», які отримані належним чином або розглядаються як необразливі чи незначні, а й тих, що викликають образу, обурення або неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких «демократичне суспільство» неможливе» [19, п. 49].

Право на мирні зібрання, закріплене у ст. 11 Конвенції, — фундаментальне право в демократичному суспільстві та є основою такого суспільства [20, п. 56]. Як неодноразово зазначалося у рішеннях ЄСПЛ, демократія є не просто основоположною особливістю європейського громадського порядку, але і сама Конвенція була розроблена з метою сприяння ідеалам і цінностям демократичного суспільства та їхньої підтримки. Демократія, як наголошує Суд, є єдиною політичною моделлю, яка розглядається в Конвенції, і єдиною, сумісною з нею [21, п. 24].

Тому хоча основна мета ст. 11 Конвенції — захист особи від свавільного втручання з боку публічних властей у здійснення захищуваних прав, в доповнення можуть існувати позитивні обов'язки держави забезпечити ефективне використання цих прав [22, п. 41]. Отже, обмеження свободи мирних зібрань може бути виправданим лише у світлі наведених вище принципів.

Праву на свободу мирних зібрань Суд дає широке тлумачення, вважаючи, що воно охоплює як закриті зібрання, так і зібрання у громадських місцях, а також збори у встановленому місці та публічні процесії, і що ним наділені як окремі особи, так і організатори зібрання [20, п. 56]. Виходячи з цього широкого тлумачення, ЄСПЛ визнав, що держава не може безпідставно встановлювати обмеження стосовно права на мирне зібрання, забороняючи організацію чи участь у таких зібраннях, відмовляючись забезпечити поліцейний захист демонстрантів або не виконуючи будь-яких інших своїх позитивних зобов'язань з гарантування цього права.

Доволі показовим є рішення ЄСПЛ у справі «Станков та Об'єднана македонська організація «Ілїнден» проти Болгарії» [23], в якій Суд вказав на обов'язок національних органів влади з особливою пильністю дбати, зокрема, про те, щоб загальнонаціональна громадська думка забезпечувалася не за рахунок утиску вираження думок меншинами, якими б непопулярними не були ці думки [23].

Необхідність повідомлення чи одержання дозволу на проведення демонстрації чи мітингу сама по собі не порушує ст. 11, якщо лише така вимога зі сторони держави не має на меті перешкодити мирному зібранню. При цьому важливо підкреслити таке.

Щоб збори чи акція протесту охоплювалися сферою дії ст. 11, вони неодмінно повинні мати «мирний» характер. Зауважимо, що «мирно» в українській мові означає не лише «без війни, в мирі; без сварок, дружелюбно, миролюбно; тихо, спокійно», проте й «людно, багатолудно» [24, с. 188]. Власне прикметник «мирний» є кваліфікуючою ознакою, відповідно, якщо національні органи влади мають достатні підстави вважати, що певні зібрання, демонстрації чи мітинги

не матимуть мирного характеру, то обмеження на такі заходи, включаючи їх заборону, можуть бути виправданими.

Однак мирний характер зібрань є презумпцією і тягар доведення невідповідності зібрання його «мирному» характеру несе орган, який звертається до суду із адміністративним позовом про обмеження проведення мирного зібрання. Таке обмеження може бути виправдане лише в тому випадку, якщо існує реальна небезпека виникнення безпорядків, які неможливо попередити іншими, менш жорсткими заходами. Таким чином, заборонні заходи повинні бути суворо обґрунтовані.

Стандарти, викладені у рішеннях ЄСПЛ, мають особливе значення, коли йдеться про їхнє застосування у національній практиці. При цьому важливими є вузьке тлумачення таких понять, як «громадський порядок» чи «національна безпека», «права та свободи інших осіб» та подібних (які можуть бути легітимною метою обмеження) відповідно до Сіракузьких принципів тлумачення обмежень і відступів від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права чи Керівних принципів зі свободи мирних зібрань Бюро з демократичних інституцій і прав людини ОБСЄ. Натомість, як свідчить аналіз судової практики, суди використовують визначення національної безпеки зі ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», відповідно до якого національна безпека — захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [25], хоча, як слушно зауважив Р. Куйбіда, це визначення є надто розмитим і непридатним для розуміння ст. 39 Конституції України, зміст якої власне й сформульовано на основі міжнародних документів [14].

Відповідно до п. 5 ст. 182 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) суд задовольняє вимоги позивача в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. У постанові суду зазначається спосіб обмеження реалізації права на мирні зібрання.

Судова практика свідчить, що суб'єкти владних повноважень часто нехтують положеннями ч. 1 ст. 71 КАСУ щодо тягара доведення, відповідно до якої кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення. Непоодинокими є випадки, коли під час розгляду справи у першій інстанції позивачем не доведено та судом не встановлено, в чому саме існує загроза громадському порядку, здоров'ю населення або правам і свободам інших осіб, а також чи існує загроза скоєння злочинів внаслідок проведення заявленої акції, що стала предметом спору.

Окрім того, доводи позивачів — суб'єктів владних повноважень часто мають характер припущень та не підтверджуються відповідними доказами.

Аналіз судової практики свідчить, що найчастіше позивачі — органи місцевого самоврядування обґрунтовують необхідність заборони мирних зібрань гіпотетичними порушеннями громадського порядку, як-от:

- «проведення маршу неминуче викличе вихід учасників заходу на проїжджу частину, що призведе до створення аварійно-небезпечних ситуацій. Крім того, по вказаному маршруту на даний час проводяться ремонтні роботи і припинення проведення ремонтних робіт на вищевказаних об'єктах, яке пов'язане з проведенням маршу-протесту по центральній вулиці, може привести до зриву графіку введення в дію фонтанів зі світомузикою» [26];

- «скупчення групи осіб у кількості понад 30 осіб у сквері, який розташований у центрі міста, може порушити санепідемообстановку, що у подальшому вплине на здоров'я населення регіону» [27].

Посилаючись на такі та подібні аргументи, органи місцевого самоврядування просять або заборонити проведення масових заходів, або змінити місце проведення — з центральної частини населеного пункту на його околицю.

Необхідність заборони мирних зібрань, зокрема біля адміністративних будинків, позивачі обґрунтовують тим, що проведення зібрання створить перешкоди для здійснення звичайної діяльності органів місцевого самоврядування та/або може спричинити труднощі при дорожньому русі. Аналіз судової практики свідчить, що суди вважають докази неможливості проведення мирних зібрань, надані позивачами, належними і допустимими та такими, що підтверджують обґрунтованість позовних вимог.

Як приклад можна навести мотивацію Дніпропетровського адміністративного окружного суду щодо заборони мітингів чи акцій протесту біля адміністративної будівлі Криворізької міської ради (міськвиконкому). Суд забороняв мирні зібрання загальною плановою чисельністю 100–200 осіб, оскільки:

- їх проведення «створить перешкоди для здійснення звичайної діяльності органів місцевого самоврядування територіальної громади міста Кривого Рогу, завдання і функції яких визначені Законом України «Про органи місцевого самоврядування в Україні» [28];

- «територія перед будівлею міськвиконкому Криворізької міської ради не надає змоги безпечно розмістити заявлену кількість учасників пікетування, оскільки поруч проходить ділянка проїжджої частини проспекту з посиленням дорожнім рухом, особливо у заявлений відповідачем час і не пристосована для проведення масових заходів за участю великої кількості осіб. Проведення на цій ділянці мітингу та будь-яких інших масових заходів створюватиме загрозу безпеці дорожнього руху та додаткові труднощі для автотранспорту, а також загрозу здоров'ю і правам інших людей (які можуть постраждати в дорожньо-транспортних пригодах)» [29];

- «місце, яке вказане в повідомленні... (біля центрального входу до Криворізького міськвиконкому) є одним із найважливіших та аварійно-небезпечних ділянок у дорожньо-транспортній мережі міста, оскільки перетинається з вулицями з найбільш інтенсивним рухом громадського та приватного транспорту. Проведення масового заходу призведе до відволікання уваги водіїв транспортних заходів та може призвести до створення аварійної ситуації. Вказана обставина також зумовлена тим фактором, що в запланованому пікетуванні повинна взяти участь досить велика кількість людей — 100 осіб. Крім того, судом першої інстанції правомірно враховано, що проведення акції біля центрального входу в будівлю виконкому Криворізької міської ради може створити

перешкоди для здійснення звичайної діяльності органів місцевого самоврядування територіальної громади міста Кривого Рогу» [30].

Таку ж або подібну позицію займають інші суди, враховуючи «місцеві» особливості. Наприклад, у Полтаві проведення мирних зібрань суди обґрунтовують не лише тим, що «заплановане проведення акції протесту з розбиттям наметового містечка на майданчику біля будівлі Полтавської обласної адміністрації створить незручність руху пішоходів та можливості ускладнення дорожнього руху», а й – дуже часто – проведенням футбольних матчів: «також суд враховує, що дана акція протесту буде відбуватися напередодні та в день проведення футбольного матчу між командами ФК «Ворскла» (Полтава, Україна) та ФК «Динамо» (Бухарест, Румунія) (...). Цей матч планує відвідати велика кількість уболівальників з усієї країни, які, враховуючи значне суспільно-політичне напруження, високий резонанс подібних масових зібрань, психоемоційний стан учасників заходів, можуть приєднатися до учасників акції або до викликаних їхніми діями порушень громадського порядку» [31].

Натомість усталеною практикою Окружного адміністративного суду м. Києва стало використання офіційних візитів глав іноземних держав чи міжнародних заходів як підстави для заборони мирних зібрань.

Як приклад, заборона проведення мирної акції біля будівлі Адміністрації Президента по вул. Банковій, 11 інвесторами, потерпілими від афери ПІБК «Еліта-Центр» та шахтарями-інвалідами була обґрунтована офіційним візитом у ці дні до м. Києва Президента Республіки Казахстан, оскільки «з наявних матеріалів справи судом встановлено, що проведення зазначених мирних зібрань та мітингів (...) в центральній частині м. Києва може призвести до відміни відвідання делегацією запланованих об'єктів та як наслідок відміни офіційного візиту Президента Республіки Казахстан, що може призвести до погіршення дипломатичних відносин між країнами. За таких обставин, суд приходить до висновку про обґрунтованість підстав адміністративного позову, а тому позов визнається таким, що підлягає задоволенню з метою захисту національних інтересів в частині встановлення обмеження відповідачам права на мирні зібрання» [25]. Проведення Київського саміту з питань безпечного та інноваційного використання ядерної енергії та Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять п'ять років Чорнобильської катастрофи. Безпека майбутнього», зокрема офіційного візиту Президента Європейської Комісії, стали підставою заборони проведення п'яти масових заходів, оскільки «суд приходить до висновку, що позов подано в інтересах національної безпеки та громадського порядку та що позовні вимоги Київської міської державної адміністрації про обмеження права на мирні зібрання є обґрунтованими. Обмеження встановлюються з метою забезпечення правопорядку, запобігання вчиненню злочинів, охорони здоров'я населення, захисту прав і свобод мешканців Києва та гостей столиці, забезпечення проведення саміту та конференції» [32]. При цьому, на думку суду, «зазначені обмеження не порушують права відповідачів на мирні зібрання, оскільки стосуються лише певної частини міста». Таких рішень, у яких суди забороняли проведення мирних зібрань, можна навести сотні.

Доречно нагадати, що у справі «Сергій Кузнецов проти Росії» ЄСПЛ повторив, з посиланнями на попередню практику [33, пп. 116–117; 34, п. 37; 35], що

будь-яка демонстрація у громадському місці неминує порушує звичний плин життя, включно з порушенням руху громадського транспорту, і органам влади важливо продемонструвати певний рівень терпимості щодо мирних зібрань, оскільки це право, гарантоване ст. 11 Конвенції, не повинно втрачати своєї суті [36, п. 44]. У світлі цих підходів ЄСПЛ видається, що наведена вище практика адміністративних судів щодо заборони проведення мирних зібрань задля забезпечення звичайної діяльності органів місцевого самоврядування, проведення футбольних матчів, офіційних заходів чи руху автотранспорту тощо не узгоджується з конвенційними стандартами, оскільки вихолощує саме право, гарантоване ст. 11 Конвенції та ст. 39 Конституції України.

Принципи Конвенції не просто зобов'язують держави-учасниці поважати свободу мирних зібрань та не втручатися у її здійснення, оскільки «справжня ефективна свобода зібрань не може зводитися до простого обов'язку з боку держави не втручатися: суто негативна концепція не є сумісною з об'єктом та цілями статті 11». Відтак, за аналогією з іншими статтями Конвенції, ст. 11 накладає на держави-учасниці певні позитивні зобов'язання, тобто інколи вимагає вживати позитивних заходів, якщо це є необхідним, що означає, зокрема, право на державний захист проти порушення цього права або втручання у таке право з боку третіх осіб. Так, у «класичному» рішенні у справі «Платформа “Лікарі за життя”» проти Австрії» ЄСПЛ зазначив, що «демонстрація може драгувати або ображати осіб, ідеї чи вимоги яких протилежні тим, які відстоюють демонстранти. Учасники, однак, повинні мати змогу провести свій захід, не побоюючись загроз фізичного насильства з боку своїх опонентів; наявність таких побоювань може перешкодити об'єднанню або іншим групам, що дотримуються спільних поглядів або мають спільні інтереси, відкрито висловлювати свої погляди стосовно досить суперечливих питань, які непокоять суспільство. У демократичному суспільстві право на контрдемонстрацію не може перешкоджати здійсненню права на демонстрацію» [37, п. 32].

У справах щодо свободи мирних зібрань, як загалом у справах щодо статей 8–11 Конвенції, Суд застосовує принцип пропорційності, що «вимагає дотримання певного балансу між вимогами цілей, вказаних у частині 2 статті 11 та вільним вираженням поглядів словами, жестами або навіть мовчання особами, що зібралися на вулиці або в інших громадських місцях» [16, п. 52].

Водночас низка рішень адміністративних судів свідчить про розуміння національними суддями європейських стандартів щодо права на свободу мирних зібрань.

Зокрема Харківський апеляційний адміністративний суд погодився з висновком суду першої інстанції про ненадання Харківською міською радою жодного доказу на підтвердження позовних вимог, що марш-протест може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей і зазначив, що проведення цього заходу не суперечить закону та не порушує чий-небудь права, свободи та інтереси [26].

Інший приклад: відмовляючи в позові Львівської міської ради про заборону проведення мітингу з кількістю учасників 50 осіб, під гаслом «Геть корумпованих прокурорів» на території, прилеглої до адміністративного будинку Прокуратури Львівської області, суд зазначив таке:

«Твердження позивача про те, що виконавчий комітет Львівської міської ради та Львівське міське управління ГУ МВС України у Львівській області не зможуть забезпечити належну безпеку учасників акції та підтримання громадського порядку не приймається до уваги. Відповідно до вимог статті 2 Закону України «Про міліцію» одним з основних завдань міліції є охорона і забезпечення громадського порядку. Фактично з пояснень представника позивача вбачається, що від суду вимагається прийняття рішення з метою забезпечення громадського порядку, що не є завданням суду. Завданням суду є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин (стаття 2 Кодексу адміністративного судочинства України). Невиконання чи неналежне виконання суб'єктом свого обов'язку, передбаченого законом, не може бути підставою для обмеження конституційних прав інших осіб. Неналежне виконання своїх обов'язків відповідними особами, зокрема, по забезпеченню безпеки учасників акції та підтриманню громадського порядку, тягне передбачену законом відповідальність.

Згідно із ч. 5 ст. 182 КАС України суд задовольняє вимоги позивача лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку і лише в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей.

За наведених умов обмеження права на проведення мітингу суперечило б гарантованим Конституцією України політичним правам людей, основним засадам суспільного життя України, а тому в задоволенні позовних вимог слід відмовити» [38].

Ці рішення свідчать не лише про розуміння судами конвенційних обов'язків держави за ст. 11 Конвенції та про їх застосування при розгляді справ, що є важливою складовою гарантування свободи мирних зібрань в Україні.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Про ратифікацію* Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР (із змінами, внесеними згідно із законами № 551-XIV від 24 березня 1999 р., № 1420-IV від 3 лютого 2004 р., № 3436-IV від 9 лютого 2006 р.) // Офіційний вісник України. — 2006. — № 9. — Ст. 523.
2. *Постанова* Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 26 березня 2010 р. у справі № 2а-4059/10/0470 за адміністративним позовом Виконавчого комітету Держинської районної у м. Кривому Розі ради до Профспілкового комітету ВАТ «Суша балка» про обмеження права на мирні зібрання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/8979307>.
3. *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 р. № 4-рп/2001.

4. *Harris, O'Boyle and Warbrick*. Law of the European Convention on Human Rights. – Butterworth, 1995.
5. *Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики*. Настільна книга судді / за заг. ред. О. М. Пасенюка. – К., 2007.
6. *Валюшко І*. Проблеми законодавчого регулювання свободи мирних зібрань громадян в Україні // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 4 (13). – С. 46–52.
7. *Васьковська О. В.* Актуальні проблеми права на збори, мітинги, походи та демонстрації в Україні // Право України. – 2007. – № 8. – С. 74–77.
8. *Васьковська О. В.* Конституційне право на мирні збори та механізм його реалізації в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2007. – 224 с.
9. *Денисова М. М.* Деякі аспекти конституційно-правового забезпечення права на мирні збори у сучасних іноземних державах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvamu_pr/2009_2/4.pdf.
10. *Денисова М.* Розвиток міжнародних стандартів реалізації права на мирні збори // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2006. – С. 168–175.
11. *Правове регулювання свободи мирних зібрань / упоряд. : Є. Захаров, В. Яворський*. – Х., 2005. – 96 с.
12. *Речицький В. В.* Права людини. Модель для нової Конституції України / Харківська правозахисна група. – Х., 2009. – 170 с.
13. *Сікорський Т.* Право на мирні зібрання та його обмеження // Правовий тиждень. – 2010. – № 5 (183) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=1703>.
14. *Свобода мирних зібрань в Україні – вимір адміністративних судів. Аналітичний огляд судової практики за 2009–2011 роки (підготували Р. Куйбіда, М. Серета)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.org.ua>.
15. *Чемерис В.* Свобода мирних зібрань в Україні: перспективи законодавчого регулювання // Громадянське суспільство. – 2008. – № 2 (4). – С. 15–22.
16. *Ezeli v. France*, заява № 11800/85, рішення від 26 квітня 1991 р., серія А № 202.
17. *Vogt v. Germany*, заява № 17851/91, рішення від 2 вересня 1995 р.
18. *Rekvenyi v. Hungary*, заява № 25390/94, рішення від 20 травня 1999 р.
19. *Handyside v. the United Kingdom*, рішення від 7 грудня 1976 р., серія А № 24.
20. *Djavit An v. Turkey*, заява № 20652/92, рішення від 20 лютого 2003 р.
21. *Barankevich v. Russia*, заява № 10519/03, рішення від 26 липня 2007 р.
22. *Wilson, National Union of Journalists and Others v. the United Kingdom*, заяви № 30668/96, 30671/96 і 30678/96, рішення від 2 липня 2002 р.
23. *Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*, заяви № 29221/95 і 29225/95, рішення від 2 жовтня 2001 р.
24. *Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко*. – К., 2001. – Т. 2. К–П.
25. *Постанова* Окружного адміністративного суду м. Києва від 13 вересня 2010 року у справі № 2а-13092/10/2670 за позовом Київської міської державної адміністрації до ОСОБА_2, представника інвесторів потерпілих від афери ГІБК «Еліта-Центр», Голови ВСГО «Спілка шахтарів-інвалідів, потерпілих на підприємствах», Захисників прав мисливців в особі гр. ОСОБА_4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/11966255>.
26. *Ухвала* Харківського апеляційного адміністративного суду від 20 вересня 2007 р. у справі № 22-а-2543/07 за позовом Харківської міської ради до Харківського обласного об'єднання громадян «Українська родина» про обмеження права на мирні зібрання шляхом заборони проведення марш-протесту з нагоди відзна-

- чення Міжнародного дня захисту корінних народів світу у м. Харкові [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1022831>.
27. *Справа* № 22-а-1329/2007 за адміністративним позовом Алуштинської міської ради до представника групи кримських татар ОСОБА_1 про обмеження права проведення зборів.
 28. *Постанова* Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 6 травня 2010 р. у справі № 2а-5544/10/0470 за адміністративним позовом Виконавчого комітету Дзержинської районної у м. Кривому Розі ради до ОСОБА_4 про обмеження права на мирні зібрання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9884849>.
 29. *Постанова* Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 26 березня 2010 р. у справі № 2а-4059/10/0470 за адміністративним позовом Виконавчого комітету Дзержинської районної у м. Кривому Розі ради до Профспілкового комітету ВАТ «Суша балка» про обмеження права на мирні зібрання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/8979307>.
 30. *Постанова* Колегії суддів Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 10 лютого 2010 р. у справі № 2а-7310/09/0470 за позовом Виконавчого комітету Дзержинської районної у місті ради м. Кривого Рогу Дніпропетровської області до ОСОБА_1 про обмеження ОСОБА_1 права проведення масового заходу без зброї — пікетування біля центрального входу в будівлю виконкому Криворізької міської ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9798014>.
 31. *Постанова* Полтавського окружного адміністративного суду від 12 серпня 2011 р. у справі № 2а-1670/6725/11 за адміністративним позовом Виконавчого комітету Полтавської міської ради до ОСОБА_2, третя особа — Полтавське міське управління Міністерства внутрішніх справ України в Полтавській області про обмеження права на зібрання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/18244606>.
 32. *Постанова* Окружного адміністративного суду м. Києва від 18 квітня 2011 р. у справі № 2а-5666/11/2670 за позовом Київської міської державної адміністрації до Всеукраїнської Чорнобильської Народної Партії «За добробут та соціальний захист народу», Харківського громадського об'єднання інвалідів Чорнобиля «Чорнобильський спас», Громадської організації воїнів — ліквідаторів аварії на ЧАЕС «731 окремого батальйону спеціального захисту», Всеукраїнської громадської організації «Ніхто крім нас» про обмеження права на мирні зібрання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14972434>.
 33. *Galstyan v. Armenia*, заява № 26986/03, рішення від 15 листопада 2007 р.
 34. *Bukta and Others v. Hungary*, заява № 25691/04, рішення від 17 липня 2007 р.
 35. *Oya Ataman v. Turkey*, заява № 74552/01, рішення від 5 грудня 2006 р.
 36. *Sergey Kuznetsov v. Russia*, заява № 10877/04, рішення від 23 жовтня 2008 р.
 37. *Platform «Ärzte für das Leben» v. Austria*, заява № 10126/82, рішення від 21 червня 1988 р.
 38. *Постанова* Львівського окружного адміністративного суду від 15 листопада 2010 р. у справі № 2а-10584/10/1370 за позовом Виконавчого комітету Львівської міської ради до Громадської організації «Вартові Закону», Львівської обласної громадської організації «Солідарність» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/12268650>.

Фулей Т. І. Розуміння обов'язку держави за статтею 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: проблемні моменти

Анотація. У статті викладаються європейські стандарти свободи мирних зібрань, гарантовані ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема крізь призму негативних і позитивних зобов'язань держави, а також аналізується практика адміністративних судів у справах про обмеження права на мирні зібрання.

Ключові слова: свобода мирних зібрань, втручання в право, позитивні зобов'язання, Європейський суд з прав людини, європейські стандарти.

Фулей Т. И. Понимание обязанности государства по статье 11 Конвенции о защите прав человека и основных свобод: проблемные моменты

Аннотация. В статье излагаются европейские стандарты свободы мирных собраний, гарантированные ст. 11 Конвенции о защите прав человека и основных свобод, в частности через призму негативных и позитивных обязательств государства, а также анализируется практика административных судов в делах об ограничении права на мирные собрания.

Ключевые слова: свобода мирных собраний, вмешательство в право, позитивные обязательства, Европейский суд по правам человека, европейские стандарты.

Fuley T. Understanding of the State Obligation Under the Article 11 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: the Outstanding Problems

Summary. European standards for the freedom of peaceful assembly guaranteed by the Art. 11 of the ECHR specifically in terms of negative and positive obligations of the State are covered in the article. Also, the case law of administrative courts regarding cases on restricting the right to peaceful assembly is analyzed.

Key words: freedom of peaceful assembly, interference into the right, positive obligations, European Court of Human Rights, European standards.